

oogt, hen goed kunnen doen; na de onvermoede 'Wende' van 1990 wellicht zelfs wel extra.

Jan Roes

- ¶ D.Th. Kuiper e.a. (red.), *Jaarboek voor de geschiedenis van het Nederlands Protestantisme na 1800* 2, Kok, Kampen [1994], 176 blz. ISBN 90 242 8473 2. f 39,50.

Het nieuwe jaarboek met zijn verbrede doelstelling is zijn tweede jaargang ingegaan. Deze telt, na een fors uitgevallen en fiks schematiserend 'Woord Vooraf' van Kuiper, zes merendeels uitstekende bijdragen. R. van der Laarse beschrijft met de van hem reeds bekende verfrissende methodiek: 'Orthodoxe sociabiliteit te Delft (1834-1848)', waarin opvallen het geringe animo der conventikelgangers om met de Afscheiding mee te gaan, de problemen waarop de bevindelijken onder hen stuitten toen de autoriteiten hen haast dwongen deze stap te doen, en de weinige bereidheid, zich onder een nieuw synodaal juk te voegen bij de 'Gelders' georiënteerden. Een Kohlbruggiaanse 'Sondergemeinde' als voortdurende herinnering aan de echte achtergrond van de Hervormde kerk was hun ideaal; dit werd door de werkelijke liberaliteit der plaatselijke machthebbers zeer vergemakkelijkt.

Op een heel andere weg, maar even interessant, beweegt zich H. Reenders' bijdrage: 'Het Réveil en het Heilige Land (1830-1875)'. Aanvankelijk werd Jeruzalem gezien als de plaats waar het Nieuwe zou neerdalen, daarna kreeg men meer oog voor de concrete (moslim)bewoners, die toen naast een stoet missionarissen ook diakonessen op zich zagen afkomen. Als in het geval China stonden hier zowel Groningers als Réveilfiguren achter. – Een zeer goede analyse geeft J. Vree van: 'Het mislukte samengaan van H. Pierson met A. Kuyper'. De overwegende indruk van dit rijke artikel is dat de aristocraat Pierson voor Kuyper geen enkele vrees koesterde, hem dus in zijn waarde kon laten, maar tevens zonder omwegen wist te tonen waar hij tekortschoot. Bepaald een zeldzaamheid in de Nederlandse verhoudingen.

Dan komt de hoofdredacteur zelf met een eerder gehouden voordracht over 'Sporen van het Réveil in de Gereformeerde Kerken'. Hij kan ook hier zijn bekende schematiseringsdrang niet in toom houden en zo mag bijvoorbeeld de notoire nul D.P.D. Fabius als enige vertegenwoordiger van de derde categorie dragers van réveil-trekken optreden. Een bijdrage, gewijd aan wat het denkend en zich emanciperend deel der protestantse arbeiders vond van deze VU